

HAMID BURXON PUBLITSISTIKASIDA O‘ZBEK TILINING TA’SIRCHANLIK VOSITALARI

A'zamova Gulyora Muxiddin qizi

Farg‘ona davlat universiteti

Magistratura bo‘limi Jurnalistika

mutaxassisligi 1- kurs talabasi

Annotatsiya: Hamid Burxon o‘zining publitsistik faoliyati orqali o‘zbek adabiyoti va tilining taraqqiyotida muhim o‘rin egallagan adiblardan biridir. Uning asarlari o‘z davridagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga tahliliy va chuqur yondashuvi, so‘z boyligining nozik talqini, keng obrazlilik va ma’naviy yuksaklik bilan ajralib turadi. Hamid Burxon o‘z publitsistik merosida o‘zbek tilining tabiatini nafaqat ifodaviy, balki ta’sirchanlik potensialini yuksak darajada namoyon qilgan. Uning yozuv uslubi, tilga bo‘lgan e’tibori hamda o‘zbekcha ifodaning teran qatlamlarini ochib berishi tahlil etilganda, publitsistikaning o‘ziga xos uslubi va zamonaviy talabi bilan uyg‘unligini ko‘rish mumkin.

Kalit so‘zlar: o‘zbek tili, ta’sirchanlik, publitsistika, Hamid Burxon, ifodaviylik, so‘z boyligi, uslubiy vositalar, adabiy til, obrazlilik, til madaniyati.

Hamid Burxon matnida o‘zbek adabiy tilining barcha boyligi mujassam. U publitsistik janrga xos so‘zligi, ifoda vositalari va tilning melodik, ohangdor imkoniyatlarini o‘ta mohirona hamda puxta ilmiy asoslangan holda foydalangan. Adib o‘z maqolalarida o‘zbek xalqining dard-u hasratini, orzu-umidlarini ko‘ngil pardalaridan o‘tkazgan holda, real voqelikni jonli obrazlar orqali tasvirlaydi. Ushbu tasvirlarda tilning lisoniy ohangi, tuyg‘ularga yo‘g‘rilgan, his-tuyg‘ularni voqelik bilan bog‘lay oladigan kuchli elementlari yetakchilik qiladi. Publitsist sifatida Hamid Burxon eng avvalo, o‘zbek tilining go‘zalligi va toza ohangini asrashga, tilning ifodaviy imkoniyatlarini keng namoyon etishga harakat qilgan. Uning maqolalari, ocherk va esselari ohang, ritm, so‘z tanlovi, gap qurilishi, so‘zlarning joylashuvi, jumlar tuzilishi, nutqning iliqqligi va ravonligi bilan o‘quvchining qalbiga tez yetib boradi. Bu jihatlar publitsistning o‘qilishi oson, tushunarli va ayni paytda muallif pozitsiyasi yaqqol sezilarli uslubini vujudga keltiradi. Hamid Burxon matnlarida o‘zbek tilining ifodaviy ko‘lami yorqin va mo‘jaz tarzda ochilgan. Uning publitsistikasida muayyan voqea va hodisalarni ko‘rsatishda dinamiklik, so‘zlarning ommabopligi, xalq tiliga xosligi-yuu og‘zaki nutq ohangi yaqqol seziladi. Ayniqsa, ulatib gap qurilishi, so‘zlarni to‘g‘ri va o‘rinli tanlash, keraksiz ortiqchalikdan holilik, sodda va ravon ifoda berish Hamid Burxon uslubining o‘ziga xos tomonlaridan biridir. Til boyligini qadrlash, xalq og‘zaki ijodidan mohirlik bilan unumli foydalanish,

soʻzlashuv unsurlarini adabiy til normasi bilan uygʻunlashtirish – bular publitsistikaning nafaqat informatsion, balki estetik xususiyatlarini ham kuchaytiradi [1].

Hamid Burxon oʻz publitsistik asarlarida nutqning ixchamligidan baland pardada foydalanib, maʼlumotlarni qisqa va aniq yetkazishga eʼtibor bergan. Ushbu yondashuv oʻquvchi diqqatini chalgʻitmasdan, asosiy gʻoya va muammolarni diqqat bilan anglashga ham yordam beradi. Nutq tuzishda urgʻu soʻzlarning mantiqiy bogʻlanishiga, oʻrinli va mazmunli tuzilishiga, shakldan koʻra mazmun ustuvorligiga tayangan. Tilning yumshoqligi, yengil ifodasi, zamonaviy istilohlardan maqbul yigʻindilar tanlash ham Burxon publitsistikasining asosi sifatida namoyon boʻladi. Hamid Burxon publitsistik asarlarida toʻgʻri va aniq soʻz tanlash, masalani qisqa va loʻnda ifoda etish, soʻzlarning ohangi va uslubiy vositalardan mahoratli foydalanish alohida oʻrin tutadi. Maqolalarida biror voqea, masala, jarayon haqida soʻz yuritir ekan, u avvalo til vositalari orqali maʼnoni teranlashtiradi, berilgan fikrning taʼsir kuchini oshiradi. Har bir maqolasining markazida oʻquvchini mushohada va teran oʻylashga undaydigan kuchli til qudrati mujassam. Hamid Burxon publitsistikasida mavzuni ochishda soʻz boyligi, tilning lirizmi va obrazning tiniqligi doimo asosiy eʼtiborda turadi. Bu yondashuv natijasida har bir maqolaning uslubi, tilining ohangdorligi oʻquvchini befarq qoldirmaydi, balki voqealarning tushunarli, sodda lekin qudratli niyat orqali yetkazilishini taʼminlaydi. Hamid Burxon publitsistik merosida xalq tilining tabiiyligi, sofligi, jonli va ifodaviyligi oʻz aksini topgan. U sodda, sohir, barakali xalq soʻzini asarining asosiy mezon sifatida keltiradi. Maqolalarda xalq maqollari, ibora va frazeologizmlar muallif tilini boyitadi, matnga oʻziga xos milliy ruh beradi. Tilning har bir elementidan toʻgʻri va oʻrinli foydalanish natijasida publitsistik asarlar mualliflik uslubi va ovozi yanada ravshan aks ettiradi [2].

Hamid Burxon tilning kuchini nutqning malakali, nozik va ravon tarzda ohanglashtirish orqali koʻrsatadi. Til vositalari nafaqat axborotni etkazishda, balki soʻzga jon kiritishda, oʻquvchiga ruhiy-psixologik taʼsir oʻtkazishda ishlatiladi. Publitsistik matnlarda soʻz oqimini toʻgʻri boshqarish, uning ritmiga, ohangiga va kayfiyatiga doimiy eʼtibor qaratish asosiy usullardan biridir. Bu esa, oʻz navbatida, oʻquvchining diqqat markazida boʻlib qolishiga xizmat qiladi. Shuningdek, tilning kuchi va jozibadorligini oshiradigan imkoniyatlardan toʻgʻri foydalanish – nutqning ifodaviyligi, goʻzalligi, his-hayajonga toʻliqligini kafolatlaydi. Hamid Burxon publitsistik asarlari oʻzbek adabiy tilining zamonaviy imkoniyatlari, yangi soʻzlar, istilohlar, mazmun doirasini kengaytirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Uning maqolalarida tilning yangilanishi, kichik iboralardan tortib, keng qamrovli soʻz birikmalarigacha boʻlgan oraliqdagi xalqaro soʻz, adabiy til va ogʻzaki nutq elementlarini birlashtirish ustuvorlik qiladi. Tilning tabiiy rivoji, oʻzgaruvchan va

yashovchanligi muallif publitsistikasida keng va yorqin aks etgan. Hamid Burxon publitsistik ijodining diqqatga sazovor jihatlaridan biri, har bir matnda tilning go‘zalligi, shiradorligi, nafosati, hayotiyliigi, samimiyligi va voqelikka mosligi mujassamligidir. U tilning “jonli organizm” sifatidagi mohiyatini to‘liq his qilgan, uni hayotning har bir jabhasi bilan chambarchas bog‘liq holda o‘ylagan va bayon etgan. Shu bois uning publitsistik asarlari o‘zbek tilining go‘zalligini namoyon etish, uni rivojlantirish, so‘zni qadrlash va to‘g‘ri ishlatishda namuna bo‘lib xizmat qiladi. Hamid Burxon asarlaridagi yana bir muhim jihat – so‘zning zamonaviylik bilan uyg‘unligidir. U har bir maqolasida zamonaviy o‘zbek adabiy tilining rivoji, uning xalq tilidan oziqlanishi, xalq nutqidagi metaforik, poetik va ifodaviy vositalar bilan boyishi, so‘zlarning yangi ma‘no va ohanglarda jaranglashi haqida fikr yuritadi. Tilni xalq bilan birga yashash, doimo hayotdagi o‘zgarishlarni aks ettirish, haqiqiy voqelik va adabiy tasvirda uyg‘unlashtirish Burxon publitsistikasining asosiy yo‘nalishlaridan biridir [3].

Hamid Burxon o‘z publitsistikasida tilga va so‘zga bo‘lgan yuksak ehtirom, diqqat va talqin bilan qaraydi. U zamonaviy o‘zbek adabiy tilining boyligi, izchil rivoji, xalq ruhining til vositasida aks etishini har doim ustun qo‘ygan. Uning asarlarida har bir so‘z, har bir ibora, har bir ohang bir butunlikda insho mazmunini to‘laqonli ifodalaydi va muallif maqsadini aniq yetkazadi. Bayon ijodiyliigi, uslub soddaligi, ohang do‘stona, samimiy va tabiatga yaqinligi, zamonaviy qadriyatlar bilan uyg‘unlikda aks etadi. Hamid Burxon publitsistik asarlarining tafsilotlari tilning o‘rish va yuksalish yo‘lida muhim bosqichlarni ko‘rsatadi. U o‘zbek adabiy tilining ifodaviy imkoniyatlarini doimo teran o‘rgangan, maqolalarida so‘zning tabiatini, uning boy imkoniyatlarini, jamiyat va zamonaga mos ravishda qanday yangilanishi va takomillashishini namoyon qilgan. U publitsistika janrining har bir matnda o‘ziga xos uslubini saqlab, so‘zning hayotiyliigi, ravonligi, obrazlilik va ifodaviyligini doimo targ‘ib qilgan. Publitsist sifatida Hamid Burxonning asosiy maqsadi – o‘zbek tilining qudratini, hayotiyliigini, go‘zalligini, xalqona ruhini asrash va uni navqiron uslubda zamonaviy hayotga tadbiq etishdan iborat bo‘lgan. U o‘zbek tilini tirik, faolligi susaymagan, o‘zgaruvchan va zamon bilan rivojlanadigan til sifatida ko‘rsatishga harakat qilgan. Har bir maqolasida til, so‘z, uslub va mazmun uyg‘unligiga alohida e‘tibor qaratib, yangi til imkoniyatlarini izlab topgan va uni asarlarida ustalik bilan qo‘llagan [4].

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, Hamid Burxon publitsistikasida o‘zbek tilining ta’sirchanlik vositalari keng va keng qamrovli tarzda namoyon bo‘lgan. Adib o‘z publitsistik ijodida tilning sofligi, boyligi, jozibadorligi, xalqona ruhga boyligi, harakatchanligi va zamonaviyligi orqali o‘quvchining ongiga, tafakkuriga, tuyg‘ulariga bevosita ta’sir ko‘rsatishga erishgan. Hamid Burxon asarlari bugungi kun hamda kelajak avlod uchun o‘zbek tilining chinakam so‘z va irodasini anglash, qadrlash va rivojlantirish yo‘lida namunali manba bo‘lib qoladi. Til har bir asarning

negizida, muallif maqolalarining bosh mezoni sifatida faoliyat ko'rsatadi va har doim o'z ifodaviy, estetik, ta'sirchanlikda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Shu bois Hamid Burxon merosi va uning publitsistik ijodi zamonaviy til qurilishining o'ziga xos bosqichi, o'zbek tilining hal qiluvchi rivojlanish davri sifatida tarixda muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'ulomov H. "Publitsistika: nazariya va amaliyot" – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
2. Ismoilov S. "Ommaviy axborot vositalari va publitsistika" – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2020.
3. Karimov U. "Zamonaviy jurnalistika va uning janrlari" – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2021.
4. Rasulov N. "Jurnalistik janrlar va ularning tahlili" – Toshkent: Akademnashr, 2018.
5. Xudoyberdiyev A. "Publitsistika asoslari" – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2019.